

**EGE ADALARI MENŞELİ RUM ÇETELERİN BATI ANADOLU'DAKİ
EŞKİYALIK VE KAÇAKÇILIK FAALİYETLERİ***
(XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNE)

Mehmet BAŞARAN**

Ali ÖZÇELİK***

Makale Geliş Tarihi: Ağustos 2019

Makale Kabul Tarihi: Kasım 2019

Öz

Yunanistan'ın 1830 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından daha rahat hareket etme imkânı bulan Rum çeteler, kısa zamanda Batı Anadolu'daki eşkiyalık ve kaçakçılık faaliyetlerinin en önemli aktörlerinden biri haline gelmişlerdi. Toprakları tarıma pek de elverişli olmadığı için geçim kaynağı olarak erken dönemlerden itibaren gemiciliğe, denizciliğe ve korsanlığa yönelmiş olan Adalı Rumlar ise, söz konusu çetelerin temel insan kaynağını oluşturmuşlardı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çoğunluğu Adalı Rumlardan oluşan çeteler, Sisam ile Sakız arasındaki deniz güzergâhında Türk kayıklarına ve sahil kasabalarına düzenli aralıklarla saldırılar düzenlemiş ve ciddi bir tehdit olarak anılmaya başlamışlardı. Gerek denizde gerekse karada amansız bir eşkiyalık faaliyetine girişen Adalı Rumlar; 1850-1920 yılları arasında Katırcıyani, Karabacak, Karayotoğlu Nikola, Hambrikooğlu Panayot, Nikola, Kaptan Andrey, Kaptan Aleko, Kaptan Ulaho, Kaptan Foti, Kaptan Sokrat ve Kör Mina gibi pek çok çete reisinin emrinde posta/kervan soygunu, cinayet, insan kaçırmak ve hırsızlık gibi illegal eylemler gerçekleştirmişlerdi. Aydın'ın demiryolu ile İzmir'e bağlanmasının ardından bölgede tarım ve ticaretin gelişmesiyle birlikte de gözlerini Levantenlerin servetlerine dikmişlerdi. Nitekim Whitall, Wilkinson, Forbes ve Paterson gibi ünlü ailelerden talep edilen haraç ve fidyeler sık sık resmi yazışmalara konu olmuştu.

Rum çetelerin eşkiyalık dışındaki bir diğer önemli geçim kaynağı da kaçakçılık olmuştu. Batı Anadolu'nun coğrafi yapısı, özellikle adalara geçişin kolaylığı nedeniyle denizden kaçakçılığa oldukça müsaitti. Kıyıları ve yerli halkı çok iyi tanımaları hasebiyle adalardaki Rumları çetelerine dâhil eden ya da bizzat adalardan türeyen kaçakçı gruplar, XIX. yüzyıl sonlarında Sömbeki, Kalimnos, Midilli ve Sisam gibi adalar ile Kuşadası-Söke mıntıkasını bir kaçakçılık üssüne dönüştürmüşlerdi. Rum kaçakçılar; Yunanistan-Ege adaları-Batı Anadolu üçgeninde

* Bu makale 19 - 20 Ekim 2017 tarihleri arasında yapılan "Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e posta: mbasaran61@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-9178-7117>

***Tire Belediyesi Tarih Danışmanı, Tarihçi/Yazar, caligulali@hotmail.com / adu.aliozcelik@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-0712-966X>

ve bazen “Hıdıvıyye” gibi vapurlarla, bazen de daha küçük çapta deniz araçlarıyla; tütün, çalıntı hayvan, çam kabuğu, kereste, silah ve değerli eşya sevkiyatı yapmışlardı.

Bu çalışmada; Osmanlı idarecileri tarafından “Avrupa ve adalardan mürtekip ve serseri makulesi ecnebiler” olarak nitelendirilen Rum eşkiya ve kaçakçıların, İmparatorluğun son demlerinde Batı Anadolu’da süren faaliyetleri; arşiv belgeleri, dönem gazeteleri ve ikinci elden kaynakların ışığında değerlendirilecektir. ; eşkiya takiplerinden sahil güvenlik önlemlerine, Rum firarileri gemilerinde çalıştıran Amerikalı taşımacılık şirketlerinden Reji karşıtlığının tezahürü olan tütün kaçakçılığına oldukça geniş bir perspektifte ve bölge özelinde; siyasi, iktisadi ve sosyal bir panorama ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ege Adaları, Batı Anadolu, Eşkiyalık, Kaçakçılık, Rum çeteler.

**BANDITRY AND SMUGGLING ACTIVITIES OF AEGEAN ISLANDS ORIGINATED
GREEK GANGS IN WESTERN ANATOLIA
(FROM THE SECOND HALF OF THE XIXTH CENTURY TO THE FIRST QUARTER
OF THE XXTH CENTURY)**

Abstract

Greek gangs, which gained a wider radius of action after the Greece’s declaration of independence, rapidly became one of the most important actors of the banditry and smuggling activities in western Anatolia. Greeks from the Aegean islands, who historically involved in seafaring, navigation and piracy for their livelihood because of the unsuitability of the islands for agriculture, were the main source of manpower of these gangs.

By the second half of the XIXth century, gangs, mainly composed from Greeks of Aegean islands, periodically attacked to Turkish vessels on the route between Samos and Chios and to coastal towns and started to be considered as a serious threat. Between the years of 1850 - 1920, Greeks from islands ruthlessly embarked on banditry activities on land and at sea. They executed many stagecoach/caravan robbery, homicide, abduction and theft actions under many gang leaders, notably Katırcıyani, Karabacak, Karayotoğlu Nikola, Hambrikooğlu Panayot, Captain Andreia, Captain Aleko, Captain Ulaho, Captain Foti, and Kör Mina. These gangs aspired to wealth of the Levantines, who made considerable fortune with the development of agriculture and commerce in the region after the construction of İzmir-Aydın railroad. Tribute and ransom demands from famous families like Whittall, Wilkinson, Forbes and Paterson, frequently mentioned in the official correspondances.

Another source of income for the Greek gangs was smuggling. Topography of western Anatolia, especially because of convenience of passage to the islands, was suitable for maritime trafficking. Smuggler groups, which were incorporated or composed from Greeks from islands who were familiar with the shores and native

population, turned the islands of Symi, Kalymnos, Lesbos, and Samos and Kuşadası-Söke zone to a smuggling base during the last decades of XIXth century. Greek smugglers transported tobacco, stolen livestock, pine bark, lumber, weapon and valuables via "Hıdiviyye" type ships and sometimes with smaller type vessels.

In this study, western Anatolian activities of Greek bandits and smugglers, who were described by Ottoman administrators as "the wild bunch foreigners", will be evaluated in the light of archival documents, newspapers of the period and secondary sources.

Key Words: Aegean Islands, Western Anatolia, Banditry, Smuggling, Greek gangs.

GİRİŞ

XIX. yüzyıl ortalarında, İmparatorluğun en gözde yerleşimlerinden biri olan Aydın Vilayetinde iktisadi faaliyetler büyük ölçüde toprağa dayanmaktaydı. Ortakçılık ve kiracılığın sıklıkla görüldüğü bölgede zengin bir zirai çeşitlilik mevcuttu. Özellikle incir, zeytin, üzüm, pamuk, tütün ve palamut üretimi oldukça yaygın durumdaydı.¹ Bölgede tarımsal verimliliğin doğal bir sonucu olarak gelişen ticaret ise kapitülasyonlarla elde ettikleri ayrıcalıklar çerçevesinde Osmanlı limanlarında serbestçe ticaret yapma olanaklarına sahip olan Avrupa ekonomisinin etkinlik alanı içine girmişti.²

Yüzyıl ortalarında Aydın Vilayetinde ki gelişimin ve ticari hamlelerin en önemli nedenlerinden birisi Osmanlı ekonomisinin dünya kapitalist sistemine eklemlenmesini sağlayacak 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşmasıydı.³ Yapılan gümrük indirimlerinin ve verilen ayrıcalıkların yanı sıra topraklarında uyguladıkları modern tarım teknikleri sayesinde servetlerini arttıran yabancı tüccar sayısının çoğalması İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Vilayette kök salmasına imkân sağlamıştı.⁴

¹ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006, s. 288; Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi 2008.

² İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayınevi, 1987, ss. 75-77.

³ Şevket Pamuk, "Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmine Açılış", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 718; Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 25; Abdullah Martal, *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme (19. Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.

⁴ Günver Güneş, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Aydın'da İktisadi ve Ticari Yaşam: Aydın Ticaret Odasının Faaliyetleri", *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (Ed. Bayram Kodaman vd.), Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, Isparta, 2008, ss. 711-717.

Kasaba'nın ifadesiyle;

*"gümrük indirimleri, hükümetin denetimini azaltması ve hükümetin dışındaki korumacılık ile yargı alanının genişlemesi, Batı Anadolu'yu yabancı ticaret çıkarları açısından dünyanın en çekici ve en umut veren bölgelerinden biri haline getirmişti."*⁵

Arazi Kanunnamesinden sonra doğan imkânlar doğrultusunda da İzmir - Aydın arasındaki ekilebilir arazinin pek çoğu İngiliz tüccarların eline geçmişti. İngilizlerin 1857 - 1892 yılları arasında Aydın ve çevresinde satın aldıkları toprakların miktarı, 131.960 dönümdü.

*"A. O. Clarke Kuşadası'ndan 72.000 dönüm, G. Meredith Aydın'dan 12.000 dönüm, Asia Minor Cotton Company Nazilli'den 36.800 dönüm, J. Aldrich Aydın'dan 6.000 dönüm, C. Gregoriades Ayasuluğ'dan 5.160 dönüm toprak satın almıştı. Ayrıca o zamanlar bazı bireyleri Fransız, bazı bireyleri de İngiliz uyruğunda olan Giraud ailesinin 1860'larda Karaosmanoğulları'ndan aldıkları geniş toprakların alanı veya değeri hiçbir resmi kayıta görülmemekteydi."*⁶

Elbette bölgenin ticari bir odak ve merkez olmasında İzmir limanı büyük bir önem teşkil ediyordu. Yüzyılın ortalarında yabancı bir gözlemci ihracat mevsiminde İzmir'i şu cümlelerle betimlemekteydi:

"Başlarından ve kuyruklarından birbirine bağlı deve kervanlarının Küçük Asya'nın her tarafından kente gelmeye başladığı meyve mevsiminde, İzmir'de her şey canlılık ve faaliyet halinde. Genellikle beş altı deve bir arada bulunuyor... Tüccarında avlusuna vardıklarında develer yüklerini boşaltmak üzere diz çöküyorlar. Erkek, kadın ve çocuklardan oluşan gruplar hiç durmaksızın meyveleri ihracat için paketliyorlar... Olgunlaşmış, ama gene de yeşil olan meyve, yapraklarından ve dallarından ayrılıp sandıklara konuyor... Ustabaşı her katı (deniz suyuyla) ıslatıyor.... İncir paketlenince, sandıkların kapakları çivileniyor...Ve derhal ihraç edilmek üzere gemilere yükleniyor. Bu incirler yolculuk boyunca olgunlaşıp sakarin buharıyla kaplanacaklar. Taze meyveyle yüklü gemilerden Londra'ya ilk ulaşana ödül vereceği söyleniyor..."

7

⁵ Reşad Kasaba, "İzmir", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)*, (Ed. Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11.

⁶ Cihan Özgün, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler", *Tarih Okulu*, Sayı 4, Yaz 2009, ss. 17-38.

⁷ Kasaba, a.g.e., s. 12.

Vilayetteki bu canlı iktisadi akışın üretim kısmında Müslümanlar etkiliydi ancak ticari aşamada, bölgede yabancı firmalar, azınlıklar ve acenteler tek el ve söz sahibi olmuştu. Öyle ki XIX. yüzyılda İzmir ve civarındaki sanayi kuruluşlarının büyük bir bölümünün sahipleri, en büyük ortakları veya imtiyaz sahipleri ağırlığı Rumlar olmak üzere gayrimüslimlerden oluşmaktaydı.⁸

Yahudiler daha çok parasal işlerle uğraşırken, en ücra köşelerdeki bakkal dükkânları bile Rumların veya Ermenilerin kontrolü altındaydı. Rumlar aynı zamanda sokak satıcılığından nalbantlığa, değirmencilikten, kahveciliğe kadar her tür işle uğraşıyordu. En başarılı oldukları alan ticaret, özellikle komisyonculuk idi. Kısaca söylemek gerekirse can alıcı birçok ekonomik faaliyete azınlıklar hâkimdi. Bu sermaye grupları bölgeyi tanımaları, Türkçe bilmeleri ve ticari tecrübeleri gibi vasıflarıyla Avrupalı tüccarlar için vazgeçilmez iş ortakları olarak görülmelerini sağlamıştı.⁹ İnşa edilen demiryolunun tarım ve ticareti geliştireceğini öngören ve yerli Rumlarla iş birliği içerisinde olan İngilizler de kâr oranının yükseleceğini düşünerek bölgeden toprak satın alıyorlardı. Aydın'ın demiryolu ile İzmir'e bağlanması bölgedeki tarım ve ticareti geliştirmiş, ulaşım imkânlarının sağladığı lojistik akış ise İzmir'in ticari hayatta İstanbul ve Selanik'i geride bırakmasına imkân vermişti.¹⁰ Elbette söz konusu zenginlik de, sosyal sınıflar arası farklılığın tezahürü olarak asayişsizliği ve çeteleşmeyi had safhaya çıkarmıştı.

XIX. yüzyılda Doğu Akdeniz'in en büyük ihracat limanı konumundaki İzmir ve ard bölgesindeki zenginlikten pay alma çabaları, asayişsizliği bölgenin ekonomik ve toplumsal hayatının önemli bir parçası haline getirmişti. XIX. yüzyıl sonlarına doğru şiddetlenen bu durumun müsebbipleri arasında yerli unsurların yanı sıra Batı Anadolu ile doğrudan teması olan Ege adalarında yaşayan Rumlar da bulunmaktaydı. Zira ticari canlılık ile başta Sakız olmak üzere Tinos ve Naksos gibi uzak adalardan gelen pek çok göçmen bölgeye akın etmeye başlamıştı. Öyle ki 1870'li yılların başında sadece adalardan İzmir'e gelen 3.000'den fazla Rum olduğu

⁸ 1847'de açılan kâğıt fabrikası ve 1866'da imtiyazı alınan şeker fabrikası gibi 19. yüzyılın başlarında kurulan sanayi kuruluşlarının sahipleri büyük ölçüde gayrimüslimlerdi. Kasaba, a.g.e., ss. 17-19.

⁹ Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Savaş Yayınları*, Ankara, 1982, ss. 18-19.

¹⁰ Gülçin Uzuntepe, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın, Kasaba (Turgutlu) 1856-1897*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000, s. 19.; Nedim Atilla, *İzmir Demiryolları*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2002, ss. 40-41.

tahmin edilmektedir.¹¹ Bunlar arasında denizaşırı ticaret yapan şirketlerin sahipleri veya varlıklı Rum ve Türklerin yanında çalışmak için aileleriyle birlikte gelen yoksulların yanı sıra kısa yoldan büyük paralar kazanabilecekleri mecralar arayanlar da bulunmaktaydı.¹²

Osmanlı yöneticileri resmi yazışmalarda bu göçmenleri “*Avrupa ve adalardan mürtekip ve serseri makulesi ecnebler*”¹³ olarak nitelendirmekteydi. Adalardan gelen bu Rum “*serseri makulesi*”nin en önemli illegal icraatları ise ‘eşkıyalık’ ve ‘kaçakçılık’ olmuştu.

Rum Eşkıyalar

Mora İsyanı ardından Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasının, Batı Anadolu’nun eşkıyalık tarihine çeşitli etkileri olmuştur. XV. yüzyıldan itibaren peyderpey Osmanlı idaresine giren Ege adaları, coğrafi özellikleri açısından üretime çok elverişli değildi. Bu adalarda tarım ya da sanayi adına büyük bir potansiyelden de söz edilemezdi. Dolayısıyla Adalı Rumların geçim kaynağı ezelden beri gemicilik ve denizcilik üzerine kurulmuştu. Bunlar arasında erken dönemlerden itibaren korsanlık yapanlar da mevcuttu. Söz konusu etkenin yansımaları olarak da bağımsızlığın ilanının ardından kimi Adalı Rumlar, gelir elde etmek için Mora’dan gelen çetecilerle birleşerek Batı Anadolu kıyılarına zaman zaman saldırılar düzenlemişler ve eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Böylelikle yüzyıl ortalarında Yunanistan’dan gelen çeteler ve Rum reayanın içinden çıkan eşkıyalar, adalılarla birlikte Batı Anadolu sahilinde etkili bir güç haline gelmişlerdi. Bu gruplar özellikle Sisam ile Sakız adaları arasında bir tehdit unsuru haline gelerek Türk kayıklarıyla Ege sahillerindeki kasabalara saldırmaya başlamışlardı.¹⁴

1850’li yılların başlarında, Aydın Vilayetinde ki en önemli Rum eşkıya Katırcı Yani idi. Katırcı Yani’nin eylem biçimi, Batı Anadolu’da kendisinden önceki eşkıyalık olaylarıyla benzerlik göstermekteydi. Katırcı Yani tüccar ve çiftçileri dağa kaldırarak yüklü miktarda fidye almış, kervanlara saldırmış ve posta baskınları düzenlemişti. Devlet, ünlü eşkıyayı ve çetesini yakalayabilmek için, başta takip ve af gibi birçok çare aramış ve nihayetinde başarılı olmuştu. 1853’te teslim olan Katırcı Yani, İzmir’de

¹¹ Pullukçuoğlu Yapucu, a.g.t., s. 152.

¹² Kasaba, a.g.e., s. 21.

¹³ BOA A. MKT. UM 105/100 (1268) 1852.

¹⁴ Zeki Arıkan, “Mithat Paşa’nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881), *Uluslararası Mithat Paşa Semineri*, Edirne, 8-10 Mayıs 1984, Bildiriler ve Tartışmalar, 1986, s. 137.

yapılan sorgulamaları sırasında İzmir ve civarındaki bazı İngiliz tüccarların kendisine yardım ettiğini, hatta onların Buca ve İzmir'deki evlerinde konuk olduğunu açıklamış; ancak, isimlerini vermemiştir. Bu arada Katırcı Yani'nin "dehalet"¹⁵ ettiğini öğrenen birçok yabancıların yanı sıra, İzmir'deki yabancı ülke konsolosları tercümanları vilayet binasına gelerek çete reisini ziyaret etmişti.¹⁶

Katırcı Yani çetesinin tasfiyesi sonrası kısa bir huzur dönemi yaşansa da, yakın zamanda Ege adaları menşeli Rum eşkıyalığı, Batı Anadolu'da tekrar büyük bir güç kazanmıştı. Nitekim Adalı Rumların ve yerli işbirlikçilerinin sebep olduğu olaylar, 1880 yılının Ağustos ayında Aydın Valiliği'ndeki görevine başlayan Mithat Paşa'nın Mabeyn-i Hümayun Başkıtabeti'ne yazdığı rapordaki şu cümlelerle gözler önüne serilmişti:

"... Aydın Vilayeti sahil cihetinin Ayvalık'tan ta Mekri'ye [Fethiye] kadar 80 - 100 saatlik mesafesi üzerinde vaki kasaba ve karyelerin birbiri üzerine % 80 ahalisi Rum milletinden olarak bunların dahi ekserisi [çoğu] Yunan gayretkeşlerinden [tarafdarları] olmasıyla içlerinden birçoğu Yunan mahmiliği (himaye) iddiasına sapsmış ve bunların muavenet ve belki davetiyle Yunan adalarından pek çok eşhas ibtida hizmetçilik ve ziraatçılık vesilesiyle gelip ve emlak ve arazi sahibi olup yerleşmiş idüğünden ve bu vecihle en küçük kazada birkaç bin Yunanlı olduğu gibi nefsi-i İzmir şehrinde otuz binden müteceviz Yunanlı bulunduğundan bunlar maddeten her türlü fenalığa mütecasir [yeltenen] olarak birçok vukuat-ı cinaiye zuhura geldiği misullu sevahilde olanlar dahi hariçten gelen eşkıyaya muavenet ettiklerine mebni geçen seneden ve hususiyle birkaç aydan beri sevahilin her tarafını Yunan eşkıyası istila edip ve bunlara bakarak taraf taraf her mahalde haydutluk ve katl-i nüfus maddeleri çoğalıp emniyet bi'l-külliyeye münselib [kaçmış, kaçırılmış] olmuş..."¹⁷

Kısa süreli valiliği döneminde zaptiyenin yetersizliği konusunda Saray'a sık sık raporlar gönderen Mithat Paşa, olayların önüne geçilememesini Adliye ve Zaptiye teşkilatlarının düzensizliğine bağlamaktaydı. Zira kolluk kuvvetlerinin şahitliğini ve ifadelerini dikkate almayan mahkemeler, cinayet, yaralama ya da hırsızlık gibi suçlardan tutuklananları bir saat içinde serbest bırakmaktaydı. Rodos'a veya

¹⁵ Dehalet: Sığınmak, aman dilemek, medet, yardım isteyiş.

¹⁶ Sabri Yetkin, *Batı Anadolu'daki Eşkıyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1995, s.s. 80-81.

¹⁷ BOA., Y.EE., 79/105, 11 Şevval 1297 (16 Eylül 1880).

Trablus'a sürgün edilenlerin bir yolunu bulup geri dönmesi, mahkemelerin kararlarının caydırıcı olmamasına sebep olmaktaydı.¹⁸ Yine Mithat Paşa'nın, Saray'a gönderdiği 16 Eylül 1880 tarihli layihada, vilayetin o sıradaki asayiş durumuyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

*"...umumen sekene-i vilayetin birinci derecede muhtaç olduğu şey emniyet meselesi olub eşkiya ve kuta-i tarik güruhunun taraf taraf katli-nüfus etmek ve adam soyamak ve halkın evladını kapub akça talebiyle dağa kaçırmak misüllu yevmiye ve her saat her taraftan gelen haberler dürlü vukuat-ı şenia ile umumun emniyeti münselib olmuş ve kasabalara bir çeyrek ve yarım saat mesafede vaki bağlarına bile gitmeğe kimsede takat ve cüret kalmamış"tır.*¹⁹

Mithat Paşa'nın söz konusu satırlarla betimlemeye çalıştığı asayişsizliğin vahameti ilerleyen tarihlerde şiddetini daha da arttırmış ve Rum çeteciliği Ege sahillerindeki yerleşimlerde hızla yayılmıştı. Adalı Rum çetelerin, Aydın sancağına girdikleri yerlerin başında Sisam adası üzerinden Kuşadası sahilleri gelmekteydi. Bölgenin ormanlık bir arazi olması saklanmak için ortamı elverişli kılıyordu. Yine bu çevrede bulunan Çanlı (Güzelçamlı) gibi Rum köylerinden destek alıyorlardı. Eşkiyalar ayrıca Beşparmak dağlarında birçok mağarada barınıp saklanabiliyor, çevredeki manastır ve benzeri yerlerden yardım da alabiliyorlardı.²⁰ Buradan Aydın sancağına bağlı yerleşimlere ulaşmaları özellikle çok kolaydı. Çanlı köyünden Sampson dağını aştıktan sonra kolaylıkla Söke, Balat ve Milas üzerine gidebilir, Menderes'i geçerek karşıdaki köylere, hatta Menderes güzergâhından Aydın'a ulaşabilirlerdi. Var olan verilerden Rum eşkiyaların ve kaçakçıların daha çok Söke ve çevresinde yoğunlaştığı izlenimini edinilebilmektedir.²¹

Yüzyıl sonlarında Çeşme Alaçatı'da Karabacak, Gülbahçe'de Karayotoğlu Nikola, Bayındır'da Hambrikooğlu Panayot, Menemen Seyrekköy'de Nikola gibi Rum çetebaşları bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Yunanistan'dan gelen ve liderlerine "Kaptan" denilen çeteleri Ege'ye çıkartıyordu.²² En bilinenleri Kaptan Andreya, Kaptan Aleko, Kaptan Ulaho,

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat ve Rüştü Paşaların Tevkiflerine Dair Vesikalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1987, s. 85.

¹⁹ BOA., Y.EE. 79/105 lef 1, 11 Şevval 1298 (16 Eylül 1880).

²⁰ Pullukçuoğlu Yapucu, a.g.t., s. 161.

²¹ BOA., Y.PRK.ASK. 233/8, 27 Receb 1323 (27 Eylül 1905).

²² 30 kadar Rum eşkiyanın Kuşadası'ndaki büyük çaplı eylemleri için bkz. BOA., Y.PRK.ASK. 229/ 44, 18 Rebiyülevvel 1323 (23 Mayıs 1905).

Kaptan Foti, Kaptan Sokrat ve Kör Mina gibi eşkıya reisleriydi.²³ Adı geçen grupların öncelikli hedefi bölgenin zenginleriydi. Özellikle Aydın Vilayetindeki Levanten ailelerin servetleri, Rum eşkıyaların oldukça dikkatini çekmişti. Somut örnekler verecek olursak 24 Eylül 1887 tarihinde, Bornova'da İzmir'in ünlü Levanten aileleri Whitall ve Wilkinsonlar'ın 4 çocuğu ile 2 yardımcısı Kaptan Foti çetesi tarafından dağa kaldırılmıştı. Çete elindeki esirler için 800 lira fidye istemiş, kılavuzlar aracılığıyla yapılan pazarlıkta 750 liraya anlaşılıp paranın Maliye'den ödenmesi kararlaştırılmışken Rışar Whitall gizlice parayı çeteye götürüp çocukları kurtarmıştı. 1891 yılında ise Forbes Kumpanyası'nın Nazilli şubesinde meyhanecisi olarak çalışan İtalyan Yorgi Falko'nun Horhunlu Köyündeki evi, bir Rum çete tarafından basılmıştı. Eşkıyalar evdekileri ciddi surette yaraladıktan sonra bol miktarda para ve eşya gasp etmişler, ancak olaydan kısa süre sonra peşlerindeki müfreze tarafından yakalanmışlardı.²⁴ 1896 yılında da Rum çeteler, Fransız Waligorsky ile İtalyan Marriot'u dağa kaldırmışlardı. Fransız için 4000, İtalyan için 120 lira fidye alıp, esirleri serbest bırakmışlardı. Kasım 1898'de Rum çeteler yine Whitaller'i hedef seçmiş ve James Whitall'i Bornova'da dağa kaldırarak 1500 lira fidye istemişlerdi. Devlet, 500 lira para ödeyerek esiri kurtarmış ancak eşkıyalar yakalanamamıştı. Whitall ve Paterson gibi Levanten ailelere; Kaptan Andrey, Kaptan Aleko ve Kaptan Sokrat çeteleri de sık sık tehdit ve haraç mektupları göndermişler ve olumsuz cevap aldıkları zamanlarda işletmelerini basmışlardı.²⁵

Çete üyesi Rumlardan bazıları gündüz kayıkcılık yapıp akşamları gözlerine kestirdikleri kişileri dağa kaldırıyorlardı. Yağmacı karaktere sahip çeteler adam kaçırmak, hırsızlık, koyun ve büyük baş hayvan kaçırmak gibi eylemlerle adlarını duyuruyorlardı. Rum çetelerin adalardaki Yunan kanun kaçaklarıyla da sıkı ilişkileri bulunmaktaydı. Örnek verecek olursak yerli Rumlardan Yeniköylü çoban Hristo, cinayet işleyip Sisam'a kaçmış, bir süre orada saklandıktan sonra yanına Selanik'te askerken silah ve cephane çalarak firar eden Manol, Uralı Mihail, Yunanlı Nikola, Yunanlı

²³ Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 69.

²⁴ *Hizmet*, 20 Şaban 1308 (1 Nisan 1891). İzmir'den Kaymakam Refik Bey'in İstanbul'a bildirdiğine göre; benzer bir olay da Söke'de meydana gelmişti. Söke'deki meyhanecisinin direktörü İngiltere tebaasından Mösyö Hüdor tarafından makama verilen dilekçede, Tuzburgazı Köyü'ndeki meyhanecisinin silahlı beş meçhul şahıs basarak iki bin kuruş kadar bir meblağ alarak firar ettikleri ifade edilmişti. BOA., Y.PRK.ASK. 227/35, 9 Muharrem 1323 (5 Nisan 1905).

²⁵ Yetkin, a.g.t., s. 95.

Pavlo ve Galoslu Pandali'yi alarak Anadolu sahilinde eşkıyalığa başlamıştı. Sonra da bütün köy halkının tütün tarlasında çalıştığı bir saati kollayarak, güpegündüz üstelik köy kahvesinde, ahalinin zenginlerinden Kiryako'yu kaçırap 3000 kuruş fidye istemişti.²⁶ Neticede oldukça uzun uğraşlar sonucu müfrezeler tarafından ele geçirilebilmişlerdi.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru Rum çetelerin faaliyetleri öyle ileri boyuttaydı ki İzmir içinde, özellikle Frenk Mahallesi'nde hırsızlık, gasp, yankesicilik, yaralama ve cinayet gibi fiiller eksik olmamıştı. Mithat Paşa'nın ifadeleriyle "*yerlü ve ecnebiden ekseriya Yunan haşeratından cemiyetler teşkil*" edilmiş ve bunların akşamdan sabaha kadar sokaklarda silahlı dolaşarak rast geldiklerini soymak, evlere girmek, zengin tüccarları korkutup para sızdırmak gibi eylemleri günlük olaylardan sayılmaya başlanmıştı.²⁷ Durum yazışmalarda "*şekavet Aydın Vilayeti'nde bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmaya başladı*" cümleleriyle betimlenmişti.²⁸ Dağa çıkan çete sayısının her geçen gün artması Vilayet ve Saray arasındaki yazışma trafiğinin artmasına neden olmuştu. Aydın valileri Rum eşkıyalara engel olabilmek için vilayetteki zaptiyeleri İzmir ve çevresine dağıtıp nizamiye askerinden kollar çıkarmışsa da bunun hiçbir etkisi olmamıştı. Aksine Rum çeteler komite imzasıyla sokaklara dağıttıkları Rumca bildiride; "*her kim akşamdan sonra sokağa çıkup da üzerinde on meciyeden aşağı akça veya gümüş ve altın saat gibi şey bulunmaz ise soyulduktan sonra darp ve tahkir dahi edileceği*"ni ilan ederek halkı tehdit etmişlerdi.²⁹ Sadece Aydın Vilayeti'nde değil imparatorluğun Avrupa kıtasındaki topraklarında da eşkıyalık ve soygun yaygın bir olgu haline gelmişti. Nitekim 1889'da Avrupalı bir gözlemci, durumun vahametini şu sözlerle dile getirmekteydi:

"Makedonya'da, Epir'de, Trakya'da, Küçük Asya'da gerçek bir terörizm hüküm sürüyor. Günün ortasında köy ve kentlere giriyor ve birçok evi talan ettikten ve direnmeğe kalkışanları öldürdükten sonra, ileri gelenleri ya da çocuklarını kaçırap dağlara götürüyorlar, sonra da fidye istiyorlar. Eğer kaçırılanların akrabaları isteneni yapmakta acele etmezlerse, esirlerini insafsızca öldürüyorlar. Köylü tarlaya gidemez hale gelmiştir. Esnaf

²⁶ Ahenk, 30 Haziran, 2-5 Temmuz 1911 Ahenk, "Afet Üstüne Afet", 4 Receb 1329 (30 Haziran 1911); Ahenk, "Sökede Yunan Eşkıyası", 6 Receb 1329 (2 Temmuz 1911).

²⁷ Arıkan, a.g.m., s. 138.

²⁸ BOA., Y.EE.KP. 38/3746.

²⁹ Arıkan, a.g.m., s. 139.

kasabaya gidip alış-veriş yapamıyor, toptancı malını alamıyor. Köyle kentin bağlantısı kesildi.”³⁰

Eşkıyalığın hasat zamanlarında artması, sosyal ve ekonomik yaşama büyük darbeler indirmişti. Zira Batı Anadolu'nun en önemli zenginlik kaynağı olan incirler kurutulurken veya bağbozumu yapılırken yaşanan eşkıyalık faaliyetleri bahçelerinde çalışan köylülerin korkarak topraklarını terk edip eve kapanmalarına neden olmuştu. Bu da büyük bir iktisadi kayıp anlamına gelmekteydi.1880'li yıllarda bir İngiliz tüccar tarlalarında çalışan işçileri korumak için 43 silahlı muhafız tutmuş, 1881 yılında ise İngiltere Büyükelçiliği, Batı Anadolu'da toprak satın alanların kendilerini tehlikeye attıklarını bildirme zorunluluğu duymuştu.³¹

Rum eşkıyaların yakalanma oranı Müslüman suçlulara kıyasla oldukça düşüktü.

Müslüman tebaadan olan failerin %85,31'i yakalanmışken %14,69'luk bir kesim firar etmiştir. Buna karşılık Rumlarda bu oran, %66,09 tutuklamaya karşılık %33,91'i firar olarak kayıtlara geçmiştir. Aydın Vilayetinde, nüfusun büyük çoğunluğunu (yaklaşık %78) Müslümanların oluşturması nedeniyle, failer içerisinde de doğal bir şekilde Müslümanlar ön plana çıkmaktadır. Bu suç içerisinde Müslümanların oranı %85,37 iken, gayrimüslimlerin oranı %14,63'tür.³²

Bunların tamamen yok edilememesinin ve mücadelede yetersiz kalınmasının en büyük nedenlerinden birisi; çetelerin Ege denizindeki adalardan bölgeye gelmesiydi. Suç işleme amacıyla bölgeye gelen çeteler, eylemlerini gerçekleştirdikten sonra tekrar adalara kaçtıklarından ele geçirilemiyorlardı. Oldukça uzun bir kıyı şeridine sahip olan Ege'nin, kıyıları tamamen denetim dışıydı, bu da takipleri zorlaştırıyordu. Ayrıca, “*Hacı David Kumpanyası*” gibi kimi Rum ve Amerikan taşımacılık şirketlerinin özellikle Rum firarileri gerek Yunanistan'a gerekse kimi Avrupa ülkelerine kaçırdıkları veya gizli bir şekilde çalıştırdıkları da bilinmekteydi.³³ Dolayısıyla Rum çetelerle mücadelede kısmi başarılar

³⁰ Orhan Koloğlu, *Ne Kızıl Sultan Ne Ulu Hakan: Abdülhamit Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul, 1987, s. 332.

³¹ Özgün, a.g.m., s. 20.

³² Fatih Öztop, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devleti'nde ‘Adam Öldürme’ Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3, Haziran 2015, ss. 75-85.

³³ BOA., DH.İD. 75/7, BOA., DH.İD. 94/47.

kazanılsa bile tam anlamıyla kökü kurutulamamış ve söz konusu durum 1922 yılına kadar devam etmişti. Bölgeyi çok iyi tanıyan pek çok Rum çetenin Yunan işgaline eklemlenmesi ise büyük can kayıplarına sebebiyet vermişti.

Rum Kaçakçılar

Osmanlı Devleti için Batı Anadolu, son dönemlerine kadar klasik ekonomik sistemin iâşesinin sağlandığı önemli bir bölgeydi. Devlet, XV. ve XVI. yüzyıllarda, sağladığı askeri koruma karşılığında yerel ürünlerde tekel olmayı başarmış ve bölgenin artı ürününü kendi gereksinim ve istekleri doğrultusunda yönlendirmişti.³⁴ Bu nedenle Batı Anadolu kökenli üretim, cinsine göre başkent ve ordu ihtiyaçlarını ve iç piyasayı doyurduktan sonra ancak dış piyasaya gidebilmişti.

Osmanlı ülkesindeki tarımsal üretimin, madenlerin ve mamul maddelerin kayıtsız şartsız yabancı tüccara satılması söz konusu değildi. Yabancı tüccar da öteden beri bazı malların yasak kapsamında olduğunu biliyor ve sadece “*deryaya gitmesi memnu olan esbab ve metadan gayri*” ürünleri satın alabiliyorlardı. ‘Memnu meta’ sayılan ürünlerin listesi hayli kabarıktı. Bunlar arasında hububat, pamuk, barut, at, silah, deri, gön, balmumu ilk sırayı alıyordu.

Osmanlı yetkilileri kritik olmayan malların Batıya taşınmasını genellikle görmezden gelir, kaçakçılığı askeri işleyişe zarar vermeyecek ve iâşe akışını kesmeyecek bir ölçekte tutmaya çalışmışlardı. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında, Avrupa’nın kıtlık yaşadığı dönemlerde İzmir ve artalanından yola çıkan yün, demir, soğan, tereyağı, kara üzüm, sabun, deri, zeytinyağı, zeytin, balmumu, kara meşe, pamuk, keten dokuma gibi kaçak mallar Avrupa limanlarına ulaşıyordu.³⁵

Yasaklı listesinin kabarıklığı da doğal olarak coğrafyası denizden mal taşımaya ve dağlardan ilerlemeye elverişli olan Ege Havzasında kaçakçılığa rağbeti arttırmıştı. Cüretkâr denizciler ve dağ adamları da bu avantajı sürekli kullanmıştı.

İstanbul ve Balkanlara Anadolu içlerine gidecek malların sevkiyat noktası olan İzmir limanı, XVII. yüzyılda, Batı Anadolu’nun pamuk, yün ve tahılına yakınlığı nedeniyle kısa süre içinde ithalat ve ihracatın önemli

³⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, a.g.t., s.173.

³⁵ Arıkan, a.g.m., ss. 127-164. Daniel Goffman, *Levanten Dünya ve İzmir*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.26.

merkezi haline gelmişti. İzmir limanında yerli yabancı tüccarlar boy göstermeye başlamış ve böylelikle pek çok tüccar devletin vergi denetiminden kaçıp daha az vergi ödemek için de kaçakçılığa başvurmuştu.³⁶ XVIII. yüzyılda Fransa ile yapılan ticaret ve Napolyon Savaşları ile Yunan İsyanı'nın atlatılması sonrası İzmir 1830'lardan itibaren yeniden ticari canlılığı kazanmıştı.³⁷ Ticaretin gelişmesine paralel olarak bu yıllarda artan kaçakçılık ve eşkıyalık faaliyeti devleti rahatsız etmeye başlamıştı. Ancak Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile imzaladığı 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması, memnu meta kavramını ebediyen terk etmesine neden olmuştu. Memnu meta kavramı bitmişti fakat pre-kapitalist ekonominin yarattığı açmazlardan biri olan kaçakçılık sona ermemişti. XIX. yüzyıl boyunca ve XX. Yüzyılın başlarında kaçakçılığa konu olan meta eskisinden farklıydı ve bu farkı yaratan değişen koşullardı.

1853-56 Kırım Savaşı'nın finanse edilmesinin gelir-gider dengesinde oluşturduğu büyük açık, Osmanlı'nın Avrupa para piyasalarına borçlanmasına neden olmuştu. Osmanlı Devleti'nin 1854-1874 yılları arasındaki aşırı borçlanma süreci, devletin ekonomik dengelerini iyice sarsmış ve dış borç ödeme yükümlülüğünü yerine getirememesiyle sonuçlanmıştı. Devlet sonunda 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma gelince mali iflasını açıklamıştı. Neticede önce 1880 yılında Osmanlı Devleti'nin mali denetimini elinde tutacak olan Düyun-ı Umumiye'nin prototipi olan "*Rüsum-ı Sitte İdaresi*" kurulmuştu.³⁸ Devamında da devletin mali iflasın iyice belirginleşmesi nedeniyle konsolide edilen dış borçları yönetmek için 1881'de Muharrem Kararnamesi ile "*Düyun-ı Umumiye*" adı altında uluslararası bir kuruluş oluşturulmuştu. Böylelikle Osmanlı Devleti'ne borç veren İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin memurlarının çoğunlukta olduğu Düyun-ı Umumiye idaresinin

³⁶ Goffman, *a.g.e.*, s.42. Gemilerin resmi gümrük hangarlarının dışında yüklenip boşaltılması, Osmanlı memurlarının demirlemiş gemileri aramasına izin verilmemesi en çok da İzmir'in kıyı şeridinde yerleşmiş yabancı tüccarların, ev ve ambarlarının denizle doğrudan bağlantılı olması kaçakçılık için ideal konumu sağlaması anlamına geliyordu. Özellikle denize doğrudan çıkış kapısı olan evler gümrük vergilerinden hile yoluyla kurtulmak isteyen kaçakçılar için çok elverişliydi. 1690'larda Babıâli denize açılan bu girişlerin engellenmesine yönelik anlaşıldığına göre etkisiz kalan emirler gönderiyordu. Daniel Goffman, "İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine", *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, İstanbul, 2003, ss. 88-151.

³⁷ Abdullah Martal, *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme (19. Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.

³⁸ "Rüsum-ı Sitte" idaresinin kuruluşu ve çalışmaları için bkz. Nihat Sayar, *Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları*, İstanbul, 1977, s. 241.

kurulmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun en verimli vergi kaynakları, yabancı alacaklılar hesabına denetim altına alınarak devletin mali bağımsızlığına son verilmişti.³⁹ Belirtilen etmenlerden ötürü Batı Anadolu'da tarımın aşırı ticarileşmesi sonrasında toprak ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler artmış ve Müslüman nüfus ekonominin dışına itilmiş durumdaydı.⁴⁰ Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar devletin memurlarının maaş alamamasına ve dolayısıyla açıkları kapatmak için kanunsuz işlere ve kaçakçılığa da bulaşmalarına neden olmuştu. Bu yeni gelişmelerin akabinde hem kaçakçılığın boyutları hem de kaçırılan meta artık değişmeye başlamıştı. Artık tütün, ecza-yı nariye adı verilen patlayıcı maddeler, silah, çam kabuğu ve kereste çok daha rağbet görüyordu.⁴¹ Ancak söz konusu metallerin arasında tartışmasız en çok tercih edileni tütündü. Zira İmparatorluğun en kaliteli tütünlerinin yetiştirildiği Aydın Vilayeti, reji idaresinin ilk kurulduğu tarihten itibaren kurumsallaştığı yer olmuştu.⁴² Kurağa dayanıklı ve yaprak dokuları kalın ve reçinemi çekici bir kokuya sahip Batı Anadolu tütünleri kuruluşundan itibaren Reji'nin özel ilgisini çekmişti.⁴³ Dolayısıyla bu durumda kaçakçıların sayısının artışına da doğal bir imkân tanımıştı. Kaçakçıların arasında üreticiden aldığı kaçak tütünü illegal yollarla pazarlamaya çalışan tacirler olduğu gibi, muhakkak ürettiği tütünü kendisi satan çiftçiler de vardı. Muhtemelen bu kafiyelelere önderlik edip onları devletin ve Reji kolcularının ulaşamayacağı yollardan götürenler de dağları mesken tutan eşkıyalardı.⁴⁴

³⁹ Donald C. Blaisdell, *Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Denetimi ve Düyun-ı Umumiye*, İstanbul, 1979, s. 5. Ayrıca bkz: Haydar Kazgan, "Düyun-ı Umumiye", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 702-708.

⁴⁰ Saadet Tekin, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997, s. 75.

⁴¹ BOA. DH. MU_7-4/41 no: 6 (1326) 1908

⁴² Daha çok kara kokulu tütün ekilen İzmir ve çevresinde Değirmendere nahiyesine bağlı Ahmetbeyli, Sancaklı, Palamutarası, Yeniköy, Bulgurca, Bozyaka, Uzundere, Buca ve Bornova nahiyesinin dağ köyleriyle Söke, Ödemiş, Urla, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Bayındır, Tire ve Selçuk'ta birinci kalite ürün yetiştiriliyordu. Aydın demiryolu üzerinde Kuşadası'na bağlı bir nahiyeye merkezi olan Selçuk, aynı zamanda İzmir çevresinde ilk tütün yetiştirilen yeri. Selçuk'ta üretilen ve oldukça ünlü olan tohumuna da "*Ayasuluğ Tohumu*" adı verilmiştir. (Ekinci), Salih Zeki, *Türkiye'de Tütün, Ziraat, Smaat ve Ticareti*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1928, ss. 397-401.

⁴³ Bülent Varlık, *19. Yüzyılda Emperyalizmin Batı Anadolu'da Yayılması*, Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınlar, 1976, s. 29.

⁴⁴ Eşkıyaların Osmanlı coğrafyasında kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Ele aldığımız 19. ve 20. yüzyılda ise bu eşkıyalar Makedonya bölgesinde Bulgar komitacılar ya da Rum

Tütün kaçakçıları için arşiv belgelerinde “eşkiya” “şaki”, “erbâb-ı şekâvet” gibi tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Eşkivalık genellikle devlet düzenine isyan eden ayrılıkçı gruplar için kullanılan bir terim olarak algılanıyorken, Reji gibi kâr amaçlı kurulmuş özel bir şirketin, kaçakçıları tanımlamak ve onlardan yakınmak için bu terimi kullanması ilginçtir. Şirket burada kaçakçıların toplumsal düzeni bozan faaliyetlerini öne çıkarmak için “eşkiya” kelimesine başvurmuştur.⁴⁵ Eşkiya ve kaçakçı kavramlarının bu denli iç içe girdiği dönemde Batı Anadolu özelinde ise durum daha keskin hatlara sahipti. Eşkivalığın Celali isyanları sonrası kronikleştiği XVI. yüzyıldan itibaren düzenli bir asayişsizlik içinde bulunan bölgede kaçakçılık imparatorluğun pek çok bölgesinde olduğu gibi oldukça yaygın görülmüştü. Söz konusu olaylarda etkili olan pek çok gruptan en göze çarpanları ise Rum çeteleri olmuştur.

Aydın Vilayetindeki tütün kaçakçılığı Reji döneminde o kadar yaygınlaşmış ve alenileşmişti ki, toplumun her kademesinden kişilerin kaçakçılık hadiselerine karışması olağan vakalar haline gelmişti. Öncesinde bahsi geçtiği üzere adalı Rumların ziraat konusunda elverişli topraklara sahip olmaması da kaçakçılığa rağbeti arttırmıştı. Adalı Rumlar özellikle tütün kaçakçılığını muhtelif şekillerde yapmaktaydılar. Vilayette üretilen kaçak tütünleri dışarıya çıkarıyor, dışarıdan kaçak tütün getiriyor veya içeride üretilen kaçak tütünleri vilayet dâhilinde satışa sunuyorlardı. Bu dönemde tütünün bol üretildiği vilayetlerde dahi dışarıdan kaçak tütün getirilip vilayette satılabilmekteydi. Kaçakçılar vilayet dışından getirdikleri tütünleri, küçük paketler halinde hazırlayıp kahvehanelerde piyasaya sunuyorlardı. Kaçak tütünün piyasaya sürülmesi işinde yevmiyeyle tutulmuş kişiler kullanılıyordu.⁴⁶ Yine bazı dükkânlarda kaçak tütünle imal edilip “fişenk” adı verilen paketler satılmaktaydı.⁴⁷

Karlı getirisi nedeniyle kaçakçılık adalarda kısa zamanda bir geçim kaynağı ve sanat olarak yerleşmeye başlamıştı. Kaçakçılar engebeli arazileri tercih ederek yollarına devam ederken, yol güzergâhları üzerinde konaklama yerlerinde kendilerine yardım edecek olanları önceden tespit

çeteler, Karadeniz’de Laz ya da Gürcü çeteler, İzmir’de ise Rum çeteler ve zeybek gruplarıydı. Filiz Dıġıroġlu, *Trabzon Reji İdaresi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007, s.103.

⁴⁵ Pullukçuoġlu Yapucu, *a.g.t.*, s.254

⁴⁶ Dıġıroġlu, *a.g.m.*, s. 107.

⁴⁷ BOA, TFRI M. 12/1147.

ederlerdi.⁴⁸ Bu dönemde Rum kaçakçılarının dâhil olduğu pek çok soygun, cinayet ve yaralama vakası resmi yazışmalara konu olmuştu.⁴⁹ İzmir'den Söke Kaymakamı Refik Bey'in;

"(...) Geçen gece (27.3.1905) Rum kaçakçılar tarafından on sekiz yük ecza-yı nariyye ve eşya-yı memnua Sisam'dan Söke sevhiline gönderilerek kaçırıldığı, eşya-yı memnuanın pek çoğunun Söke sevhilinden kaçırılmakta olduğu burasının taht-ı muhafazaya alınmadığı" anlaşıldığına ilişkin resmi yazısı kaçakçılığın boyutlarını gösteren örneklerden sadece bir tanesidir.⁵⁰

XX. yüzyıl başlarında Ege adaları birer eşkıyalık ve kaçakçılık üssüne dönüşmüştü. Bölgenin coğrafi yapısı özellikle adalara geçişin kolaylığı nedeniyle denizden kaçakçılığa da elverişliydi. Örneğin Sömbeki ve Kalimnos adalarında yılda ortalama 415.000 kilo yaprak tütün kaçırılmakta, bunlar adalarda işlendikten sonra Fransız uyruklu Fransuva adında birine satıldığı takip sonucu anlaşılmıştı. Kaçak işlemlerinde Yunan bandıralı vapurların kullanıldığı da görülmüştü.⁵¹ Yine Sisam adası ile Kuşadası ve Söke'nin yakınlığı buradan kaçak tütün çıkarılmasını kolaylaştırıyordu. Söke Kaymakamı Refik Bey, Rum kaçakçılar tarafından Sisam'dan Söke sahiline kaçak olarak memnu meta getirildiğini ve yasak maddelerin kaçakçılığının da bu şekilde yapıldığını belirtmekteydi.⁵²

Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) Valisinin Aydın Valiliği'ne bildirilmek üzere Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 1 Kasım 1909 tarihli yazıda, Limni'ye uğramakta olan "*Penda Leon*" ve "*Hacı David*" vapurlarının kamarot ve erzakçıları tarafından aleni surette tütün kaçakçılığı yapılmakta olduğu ve adı geçen kumpanyaya ait Eleni adlı vapurla Midilli yakınından karaya çıkarıldığı bildirilmekteydi. Kaçakçılıkla uğraşan bu kampanyaların İzmir'de bulunan acentelerine gerekli uyarılar yapılmış olmasına rağmen kaçakçılığa devam ettikleri Rodos Reji başmüdürü ve Midilli Reji başmüdürü tarafından acentelerin tekrar uyarılması istenmişti.⁵³ Reji Müdüriyeti'nden verilen taksir üzerine durum merkez idareleri İzmir'de

⁴⁸ Dıgıroğlu, *a.g.m.*, s. 254.

⁴⁹ BOA. Y.EE. 79/105, 11 Şevval 1297 (16 Eylül 1880); BOA., Y.PRK.ASK. 160/17, 2 Zilhicce 1317 (3 Nisan 1900). Rum eşkıyanın küçük çaptaki hareketlerinden Yanni Ulaho, Yorgi ve Hristo'nun eşkıyalıkları ve Bıyıklı Köyü civarında Jandarma tarafından etkisiz hale getirilmesi için bkz. BOA., Y.PRK.ASK. 160/17, 2 Zilhicce 1317 (3 Nisan 1900).

⁵⁰ BOA., Y.PRK.ASK. 233/8, 27 Receb 1323 (27 Eylül 1905).

⁵¹ BOA., DH.MUİ. 95-1/43, (1911).

⁵² BOA., Y.PRK.ASK. 233/8, 27 Receb 1323 (27 Eylül 1905).

⁵³ BOA, DH-UMVM, 95-1/43, 1911.

bulunan şirketlere yazılmasına rağmen kaçakçılığa devam ettikleri anlaşılmıştı. Pandeleon Kumpanyası'nın *Eleni* adlı vapuru Midilli'ye geldiğinde getirdiği dört çuval tütün, silah ve yasak eşya karaya çıkarılacağı sırada sandal devrilmişti. Midilli Reji Baş müdüriyeti tütünlerin denizden ıslak olduğu halde çıkarıldığı ancak diğer eşyalar suyun dibine battığı için elde edilmediğini işaret etmişti. Bu bilgiye dayanan Rodos Reji Müdüriyeti, bu tür olayların tekrarlanmaması için Dâhiliye Nezaretinden gerekli yerlere emir verilmesini istiyordu.⁵⁴

Akdeniz Adaları Valisi'nin 15 Kânun-u Evvel 1911 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı bir yazıda da, "*İnfitriti*" adlı Yunan bandırasıyla yapılan tütün kaçakçılığında 1.500 Türk Lirası kıymetinde İtalyan malı bulunduğu, bunların Sömbeki Adası'na çıkarıldığı belirtilerek yüz denk halinde 7.000 kilogram kaçak tütün tespit edilmiş olmasına rağmen tütünlerin alınması için yeterli jandarma ve kolcunun olmadığı vurgulanarak adadaki kaçak tütünün alınmasına Yunanistan'ın müsaade etmediği belirtilmekteydi.⁵⁵

Rum kaçakçılar bazen "*Hıdıviyye*" gibi vapurlarla, bazen de daha küçük çapta deniz araçları hatta küçük kayıklarla çuval çuval tütün kaçırmışlardı. Cezayir-i Bahr-ı Sefid Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıya göre, vilayeti teşkil eden adalar denizinin birtakım hırsız ve kaçakçı kayıklarıyla dolu olduğu, bunların fırsat buldukça ahalinin eşyalarını çaldıklarına hatta Anadolu sahilinden çift hayvanlarını çalarak Yunanistan'a kaçırdıklarına dikkat çekiliyordu. Ayrıca Anadolu'dan çam kabuğu ve keresteyi kaçak olarak Yunanistan'a götürdükleri, Yunanistan'dan adalara ve Anadolu'ya da kaçak eşya ve silah sattıkları belirlenmişti.⁵⁶ Nitekim buna benzer daha çok örnekten de görebileceğimiz üzere tıpkı eşkıyalık meselesinde olduğu gibi Rum menşeli kaçakçılık faaliyetlerine de Cumhuriyet'in kuruluşuna dek sıklıkla karşılaşılmıştı.

SONUÇ

XIX. yüzyılın son çeyreğindeki kaybedilen savaşlar sonucunda hem Balkanlarda hem de Kafkaslarda büyük toprak kayıpları yaşamıştı. Osmanlıların özellikle 1878 yılında Ruslara yenilmesinin sonucunda Avrupa'da kaybedilen topraklardan Anadolu'nun batısına hızlı bir göç dalgası başlamıştı. İlerleyen tarihlerde 1897 yılındaki Türk-Yunan Savaşı

⁵⁴ BOA., DH.MUİ. 33-2/40 lef 2, 17 Şevval 1327 (1 Kasım 1909).

⁵⁵ BOA., DH.MUİ. 33-2/40, (1909).

⁵⁶ BOA., DH.MUİ. 7-4/41 lef 6, 29 Muharrem 1328 (10 Şubat 1910); *Ahenk*, 29 Zilkade 1326 (23 Kânunuevvel 1908).

Osmanlı Devleti için askerî açıdan bir zafer olsa da diplomatik alanda bir yenilgi yaşanmış ve Girit'in kontrolü Batılı devletlerin baskısıyla Yunanistan'a verilmişti. Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından başlayan göç dalgasına ek olarak Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki topraklarında, özellikle Makedonya'da, eşkıyalık hareketlerinin başlaması ayrı bir demografik hareketliliğe neden olmuştu. Tüm bu sosyal kargaşaya ek olarak XIX. yüzyıl sonlarında birçok yerel toprak sahibi yozlaşmış durumdaydı ve bölgedeki bu kargaşa ortamından fakir halka haksız yere baskı uygulayarak yararlanmaya çalışıyordu.⁵⁷ İşlenmekte olan suçlar, ülkenin diğer kesimlerinde olduğu gibi Batı Anadolu'da da önemli bir sosyal sorunu oluşturmaktaydı.⁵⁸ Ekonomik ve siyasal çöküntünün yansımalarına paralel olarak da nüfus artışıyla ortaya çıkan arazi sorunu, idari amirlerin yetersizliği, vergi toplama yöntemleri, tefecilik, jandarma baskısı, asker kaçakları, idari bozuklukları da genç köylüleri dağ çıkmaya sevk etmişti.

Dağa çıkışlarda ve kaçakçılık faaliyetlerinde elbette bölgenin coğrafi ve sosyal yapısının elverişli olması da etkiliydi. İsyan kültürü yüzyıllar öncesine dayanan Ege bölgesi, sosyal ve coğrafi özellikleriyle eşkıyalara ev sahipliği yapmaya çok uygundu. EşkİYaların dağlar, yüksek ovalar, ormanlar ve dar geçitli engebeli yöreler gibi ırak ve ulaşılmaz bölgelerde görüldüğü, endüstrileşme öncesinin gelişmemiş yollarında kol gezdiği bilinen bir gerçektir. Fiziki yapısı ile Batı Anadolu bu tarife kuşkusuz uymaktadır. Büyük Menderes'in kuzeyi ve güneyinde 1700 metreleri bulan yüksek Çamlı, Malgaç, Cevizli, Karıncalı, Madran, Gökbel, Beşparmak ve Çubuk dağları sıralanmaktadır. Üstelik bu dağlar çam ve kayın ormanlarıyla

⁵⁷ Nihat Nirun, "Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt 5, 1967, s. 132. Bölgede bir süre valilik yapmış olan Mithat Paşa'nın Aralık 1875'te Sir Henri Elliot'u ziyareti sırasında imparatorluğun geneliyle ilgili tespitleri, Aydın Vilayeti'ndeki durumun anlaşılması için de oldukça önemlidir: "Rüşvet ve suiistimalin hiçbir vakit erişemediği derecede çoğalması ve hükümet idaresi için elde olunan meblağın Saray'a gönderilerek israf edilmesi ve Mabeyn'e verilen rüşvet ile vilayetlere vali tayin olunarak bu valilerin zulmü altında vilayetlerin harap olması...gibi üzüntü verici durumlar Devlet-i Osmaniye'nin çok süratli şekilde çöküntüye doğru gitmesinin başlıca sebepleri olup..." Bkz: Mithat Paşa, *Midhat Paşa'nın Hatıraları 1: Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret)* (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), 1. Cilt, İstanbul, 1997, s. 304.

⁵⁸ Tahsin Paşa, *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları*, İstanbul: Muallim Ahmed Halit Kitaphanesi, 1931, s. 227.

kaplıydı. İşte bu yüzden bu dağlar eşkıyalar için mükemmel sığınaklardı. Üstelik bölgede yol ağları ne kadar çoksa, ulaşım da o kadar zordu.⁵⁹

Kırsal kesimde çeteler halinde örgütlenmiş Zeybeklerin ve Çerkeslerin çıkardığı karışıkların üstesinden gelmek yerel güvenlik kuvvetlerinin harcı olmadığı için mutlaka başka yerlerden asker veya zaptiye sağlamak gerekmişti. Adalardan gelip kıyı köylerini ve sonraları cüretlerini artırarak kıyıda kilometrelerce içerdeki köyleri vuran Rum çetelerini alt etmek için ise karadan ve denizden sevk edilen kuvvetler hem yeterli olmamış hem de yeterli olabilecekleri durumlarda da çoğu kere olay yerine çok geç varmışlardı. Çoğu kere, Rum çetelerin korkusundan evlerinden dışarı çıkamayan köylülerin ürünlerini toplayamamasına neden olan bu olaylar, bölgenin ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilemişti.⁶⁰

XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başına, yani İmparatorluğun yıkılışına dek geçen süre zarfında eşkıyalık ve kaçakçılık nicelik ve nitelik bakımından ciddi bir artış göstermişti. Özellikle Etnik-i Eterya faaliyetleri neticesinde büyük lojistik destek sağlayan Rum çeteleri, insan kaynaklarını Ege adalarından karşılamışlar, böylelikle siyasi veya maddi farklı amaçlar taşıyan pek çok eşkıya ve kaçakçı grubu Batı Anadolu sahillerinde uzun zamanlar bir korku unsuru olmuştu. Buna karşı Adalı Rum kaçakçı ve eşkıya gruplarıyla kolcular ve jandarmalar arasında onlarca yıl süren mücadeleler binlerce insanın ölmesine neden olmuş, Aydın Vilayeti'nin pek çok bölgesi telafisi imkânsız mağduriyetler yaşamıştı. Nihayetinde ancak, genç Cumhuriyet'in merkezileşme politikaları neticesinde Batı Anadolu'da huzur ve asayiş sağlanabilmişti.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

BOA A. MKT. UM 105/100 (1268) 1852.

BOA, DH-UMVM, 95-1/43, 1911.

BOA, TFRI M. 12/1147.

⁵⁹ Pullukçuoğlu Yapucu, a.g.t, s. 148.

⁶⁰ Daha sonraları aynı kaygıların dış düşmana karşı, Balkan demiryollarının yapımında da önemli bir rol oynadığı görüldü. Kurmuş, a.g.e., ss. 48-49.

BOA. DH. MU_ 7-4/ 41 no: 6 (1326) 1908

BOA. Y.EE. 79/105, 11 Şevval 1297 (16 Eylül 1880)

BOA., DH.İD. 75/7, BOA., DH.İD. 94/47.

BOA., DH.MUİ. 33-2/40 lef 2, 17 Şevval 1327 (1 Kasım 1909).

BOA., DH.MUİ. 7-4/41 lef 6, 29 Muharrem 1328 (10 Şubat 1910)

BOA., DH.MUİ. 95-1/43, (1911).

BOA., Y.EE., 79/105, 11 Şevval 1297 (16 Eylül 1880).

BOA., Y.EE.KP. 38/3746.

BOA., Y.PRK.ASK. 160/17, 2 Zilhicce 1317 (3 Nisan 1900)

BOA., Y.PRK.ASK. 227/35, 9 Muharrem 1323 (5 Nisan 1905).

BOA., Y.PRK.ASK. 229/ 44, 18 Rebiyülevvel 1323 (23 Mayıs 1905).

BOA., Y.PRK.ASK. 233/8, 27 Receb 1323 (27 Eylül 1905).

BOA.,Y.EE. 79/105 lef 1, 11 Şevval 1298 (16 Eylül 1880).

II. Süreli Yayınlar

Ahenk, 30 Haziran, 2-5 Temmuz 1911

Ahenk, 29 Zilkade 1326 (23 Kânunuevvel 1908).

Ahenk, “Sökede Yunan Eşkiası”, 6 Receb 1329 (2 Temmuz 1911)

Ahenk, “Afet Üstüne Afet”, 4 Receb 1329 (30 Haziran 1911)

III. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Arıkan, Zeki “Mithat Paşa’nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881), *Uluslararası Mithat Paşa Semineri*, Edirne, 8-10 Mayıs 1984, Bildiriler ve Tartışmalar, 1986.

Atilla, Nedim, *İzmir Demiryolları*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2002.

Berkes, Niyazi, *Türkiye İktisat Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Blaisdell, Donald C., *Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Denetimi ve Düyun-ı Umumiye*, İstanbul, 1979.

Dıġırođlu, Filiz, *Trabzon Reji İdaresi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.

Goffman, Daniel, “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, İstanbul, 2003.

- Goffman, Daniel, *Levanten Dünya ve İzmir*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Güneş, Günver, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Aydın'da İktisadi ve Ticari Yaşam: Aydın Ticaret Odasının Faaliyetleri", *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (Ed. Bayram Kodaman vd.), Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, Isparta, 2008.
- Kasaba, Reşad, "İzmir", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)*, (Ed. Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kazgan, Haydar, "Düyun-ı Umumiye", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Koloğlu, Orhan, *Ne Kızıl Sultan Ne Ulu Hakan: Abdülhamit Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul, 1987.
- Kurmuş, Orhan, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- Martal, Abdullah, *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme (19. Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.
- Martal, Abdullah, *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme (19.Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.
- Mithat Paşa, *Midhat Paşa'nın Hatıraları 1: Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret)* (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), 1. Cilt, İstanbul, 1997.
- Nirun, Nihat, "Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt 5, 1967.
- Olçay Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi 2008.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayınevi, 1987.
- Özgün, Cihan, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler", *Tarih Okulu*, Sayı 4, Yaz 2009.
- Öztop, Fatih "Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devleti'nde 'Adam Öldürme' Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3, Haziran 2015.
- Pamuk, Şevket, "Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmine Açılış", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Pullukçuoğlu Yapucu, Olçay, *Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.

Salih Zeki, Türkiye'de Tütün, Ziraat, Sanaat ve Ticareti, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1928.

Sayar, Nihat, *Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları*, İstanbul, 1977.

Tahsin Paşa, *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları*, İstanbul: Muallim Ahmed Halit Kitaphanesi, 1931.

Tekin, Saadet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Midhat ve Rüştü Paşaların Tevkiflerine Dair Vesikalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

Uzuntepe, Gülçin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın, Kasaba (Turgutlu) 1856-1897*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000.

Varlık, Bülent, *19. Yüzyılda Emperyalizmin Batı Anadolu'da Yayılması*, Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınlar, 1976.

Yetkin, Sabri, *Batı Anadolu'daki Eşkıyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1995.

Yetkin, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

EKLER

Resim 1: Ege adaları ve Batı Anadolu kıyıları

Resim 3: Rum eşkiya çetesi

Resim 4: Eşkiva Takibindeki Müfrezeler

Resim 5: Osmanlı Tütün Rejisi Dükkânı

Resim 6: XX. yüzyılın başlarında ele geçirilen Rum kaçakçı çetesi

Resim 7: Kaçakçılarla mücadele eden müfrezeler.

